

LBRIS

We know
BY
BOOKS

Mitropolitul Ierótheos
al Nafaktosului și Sfântului Vlasie

OMUL ÎN HRISTOS
*Isihie și vederea lui Dumnezeu
în Epistolele Apostolului Pavel*

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului IOACHIM,
Arhiepiscopul Romanului și Bacăului

Traducere din limba greacă
Mănăstirea Diaconești

Editura Bonifaciu, 2023

Cuprins

9	Prolog de Mitropolitul Ierótheos al Nafpaktosului și Sfântului Vlășie
15	Sfințita isihie
21	Păcat, moarte și viață
31	Viața în Hristos
43	Botezul ca trăire a Tainei Crucii și Învierii lui Hristos
51	Viața de după Botez
61	Minte, cuget, inimă
71	Înfierea după Har și Rugăciunea minții
81	Om trupesc și om duhovnicesc
87	Curățire, luminare, proslăvire
97	Slujire și odihnă
103	„Omul cel dinlăuntru”
113	Înfățișarea omului înaintea lui Hristos la a Doua Venire a Lui
117	Epilog

1. Sfințita isihie

Când citim cu luare-aminte Sfânta Scriptură și pe Părinții Bisericii, fără idei preconceptuate, liberi de speculații și analize filozofice, constatăm că teologia – și anume aceea de care au fost însuflați Apostolii și Părinții – era revelată și empirică, că ei înșiși împreună-lucrau la această revelație, în sensul că trăiau în lăuntrul Tradiției Bisericii. De altfel, isihia, în sensul ei ortodox, călăuzește la teologia empirică, iar teologia revelată îl atrage și mai mult pe om către sfințita isihie ortodoxă.

În privința acestui subiect, adeseori teologii contemporani ridică două obiecții. Cea dintâi este că isihismul sau „sfințita isihie” nu ar fi pentru cei mulți, ci în special pentru asceți și pustnici. Cea de-a doua este că Sfinții Părinți ar fi denaturat oarecum cuvântul lui Hristos și al Apostolilor, dându-i o conotație ascetică sau chiar asociindu-l, chipurile, cu categoriile ontologice și concepția despre lume a vremii lor, motiv pentru care ar fi nevoie de o „demitizare” a cuvântului patristic, pentru a ne întoarce la cuvântul apostolic. Ambele obiecții sunt eronate.

Prima este eronată, întrucât ceea ce se afirmă în tradiția patristică despre sfințita isihie nu se referă doar la viața nevoitorilor și isihaiștilor, ci la viața duhovnicească a fiecărui creștin, de vreme ce toți creștinii trebuie să trăiască după poruncile lui Hristos. Dacă citim cu atenție

Evangelhia, vom remarca toată această atmosferă isihastă, impregnată de trezvia minții, curățirea rațiunii de gânduri și a inimii de poftete patimilor – fiind legată, în general, de înnoirea și schimbarea la față a omului, la care se ajunge prin Tainele Bisericii și viața de nevoință. De fapt, sfințita isihie înseamnă trăirea Tainei Crucii și Învierii lui Hristos, pe care se cuvine să o aibă toți creștinii. Această viață nu este privilegiul câtorva monahi și nevoitori, ci este viața tuturor creștinilor, fiecare la măsura lui.

Cea de-a doua obiecție este, de asemenea, eronată, întrucât Părinții nu au denaturat cuvântul evanghelic și apostolic, ci pur și simplu în anumite locuri au folosit termeni noi, pentru a-i combate pe eretici, care se exprimau folosind terminologia filozofică a vremii lor. Sfinții Părinți trăiau în atmosfera cuvântului evanghelic și se distingeau prin modul de viață apostolic, trăind înțelesul adevărului revelației, dar, atunci când era nevoie, făceau apel la cuvinte și termeni contemporani. Astfel, nu înțelesul era schimbat, ci forma.

Pentru a arăta că viața isihastă nu este altceva decât modul de viață evanghelic, în textul de față nu vom analiza învățătura Sfinților Părinți, ci ne vom concentra asupra tâlcuirii învățăturii isihaste a Apostolului Pavel, așa cum se desprinde din Epistolele păstrate de la el. Astfel, vom observa că marele apostol era un teolog adevărat, empiric, și totodată un mare isihast. Învățătura Părinților și a Filocaliei se regăsește întregă, în rezumat, în învățătura Apostolului Pavel – sau, mai bine-zis, toată învățătura

ascetică, isihastă a Părinților niptici³ și teologia marilor Părinți ai Bisericii reprezintă expunerea pe larg a învățaturii Apostolilor, așa cum o întâlnim în Epistolele lor, din perspectiva propriei lor experiențe. Aceasta înseamnă că toți sfinții au una și aceeași experiență.

În Epistolele Apostolului Pavel întâlnim de trei ori cuvântul „isihie” (*ἡσυχία*)⁴. Prima dată cu referire la un mod de viață în general: „Și vă rugăm pe voi, fraților, să adăugați mai mult! Și cu dragoste să vă nevoiți ca să fiți cu liniște (*ἡσυχάζειν*), și să faceți ale voastre și să lucrați cu mâinile voastre, precum am poruncit vouă”⁵ (I Tesaloniceni 4:10-11). A doua oară se referă la modul în care se cuvine să lucreze cineva: „cu liniște (*μετά ἡσυχίας*) lucrând, să-și mănânce pâinea lor” (II Tesaloniceni 3:12). A treia oară se referă la purtarea „întru liniște” (*ἐν ἡσυχίᾳ*) a femeii

³ Niptic are la bază adjectivul gr. *νηπτικός*, un derivat al substantivului *νηψις*, „cumpătate, înfrânare; supraveghere, veghere, priveghere”, în limbajul ascetic fiind redat mai cu seamă prin „trezvie”. În terminologia teologică ascetică, această noțiune este aplicată minții (*νοῦς*) și se referă atât la atenția ei neîncetată, cât și la întreaga metodă ascetică de păstrare a unei permanente stări de trezvie a minții, urmărind isihia, adică „liniștirea” gândurilor și a patimilor, spre a se putea aduna netulburată în rugăciune și în pomenirea lui Dumnezeu. (n. tr.)

⁴ În toate traducerile Sfintei Scripturi, gr. *ἡσυχία* s-a redat prin cuvântul „liniște”, așa cum se va vedea în continuare. (n. tr.)

⁵ Pentru trimiterile scripturistice s-a folosit *Biblia adică Dumnezeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă* (București, 1914), prescurtată de acum înainte B1914, cu unele mici adaptări implicite. Acolo unde o altă ediție a Noului Testament ne-a oferit o mai bună coeziune semantică și terminologică cu analiza autorului, a fost aleasă acea ediție, marcând schimbarea într-o notă de subsol. (n. tr.)

(I Timotei 2:11-12). Precum se pare, în aceste citate, cuvântului „isihie” nu i se dă sensul conferit de Părinții niptici ai Bisericii, anume de „știință a gândurilor”, de omorâre-transfigurare a patimilor, de Rugăciune a minții (noetică), de trezvie, de „meșteșug al păcii” ș.a. Cu toate acestea, deși Apostolul Pavel nu întrebuițează sintagma „sfințită isihie” în sensul patristic al termenului, totuși înțelesul care se desprinde din întreaga sa învățătură trimite la viața isihastă, așa cum vom vedea în continuare.

Aceasta este perspectiva din care trebuie parcurse analizele următoare.

2. Păcat, moarte și viață

Păcatul celor întâi-zidiți nu are conotație nici morală, nici juridică, ci înseamnă lipsire de slava lui Dumnezeu, pierdere a vieții dumnezeiești, îndepărtare de Dumnezeu.

Pentru că toți au păcătuit și se lipsesc de slava lui Dumnezeu. (Romani 3:23)

Slava lui Dumnezeu este Lumina dumnezeiască, energia nezidită a lui Dumnezeu văzută ca Lumină. Dumnezeu este Viața și Lumina oamenilor, ceea ce înseamnă că lipsirea de Lumina lui Dumnezeu este totodată lipsire de viața duhovnicească. Astfel, în om a survenit moartea duhovnicească, căreia i-a urmat moartea trupească. Prin cădere, omului i s-a întunecat mintea⁶ (*νοῦς*), iar el trăiește în această stare. Moartea și pătimirea au pătruns în trupul omului, fiind transmise mai departe prin naștere. Astfel se moștenește păcatul strămoșesc.

⁶ Conform învățăturii Sfinților Părinți, mintea (*νοῦς*) este o facultate a sufletului care deține rolul central în cunoașterea lui Dumnezeu, fiind diferită de rațiune (*λογική*) și intelect (*διάνοια*). Este „ochiul sufletului”, atenția cea mai subtilă capabilă să sesizeze prezența lui Dumnezeu și să intre în comuniune cu El, cu alte cuvinte, instrumentul prin care omul are acces la Dumnezeu. Pentru a sublinia că este vorba despre altceva decât înțelegem în mod obișnuit prin „minte”, acolo unde o impune contextul teologic, am adăugat în paranteză și echivalentul grecesc, *νοῦς*. De asemenea, energia, funcția acestei minți (*νοῦς*) este noetică, termen-cheie ce apare în sintagmele Rugăciunea minții (noetică) și slujirea noetică.

Pentru aceea, precum printr-un om a intrat păcatul în lume, și prin păcat moartea; și așa la toți oamenii moartea a trecut, întru acela prin care toți au păcătuit. Că până la Lege păcatul era în lume, dar păcat nu se socotea, nefiind Legea; ci a împărățit moartea de la Adam până la Moisi și peste cei ce n-au păcătuit după asemănarea greșelii lui Adam, care era chip al Celui viitor. (Romani 5:12-14)

Prin păcat, prin căderea de la viața dumnezeiască și prin „trupul morții” care au pătruns în existența omului, omul a ajuns robul păcatului și al morții. De asemenea, fiind într-o stare de tulburare, omul a început să se închine zidirii, nu Ziditorului. Legăturile omului cu Dumnezeu, cu semenii și cu zidirea se aflau într-o totală neorânduială.

De vreme ce, cunoscând pe Dumnezeu, nu ca pe Dumnezeu L-au slăvit, [nici] I-au mulțămît, ci s-au rătăcit în cugetele lor, și s-a întunecat inima lor cea neînțelegătoare. Zicându-se pe sine a fi înțelepți, au înnebunit. Și au mutat slava lui Dumnezeu celui nestricăcios întru asemănarea chipului omului celui stricăcios, și al păsărilor, și al celor cu patru picioare și al celor ce se târăsc. Pentru aceea i-a și dat Dumnezeu pe ei întru poftete inimilor lor în necurăție, ca să se spurce trupurile lor întru sineși. Care au mutat adevărul lui Dumnezeu întru minciună, și au

LIBRIS | We know books
cinstit și au slujit făpturii în locul Făcătorului,
Care este binecuvântat în veci. Amin. (Romani
1:21-25)

Aflat pe această traiectorie, omul căzut a săvârșit toate păcatele, nemaifiind capabil să deosebească binele de rău, voia lui Dumnezeu de voia diavolului, ziditul de nezidit. Minte omului căzut ajunsese întunecată, neputincioasă și „neiscusită”, adică lipsită de experiența de a deosebi ziditul de nezidit. Așa trebuie explicate toate păcatele, iar nu prin abordări morale, psihologice și sociale.

Și precum n-au cercat ei a avea pe Dumnezeu întru cunoștință, așa i-a dat pe ei Dumnezeu întru minte neiscusită, a face cele ce nu se cade; plini fiind de toată nedreptatea, de curvie, de viclenie, de lăcomie, de răutate; plini de pizmă, de ucidere, de sfadă, de înșelăciune, de năravuri rele; șoptitori, grăitori de rău, urători de Dumnezeu, ocărători, semeți, trufași, aflători de rele, neascultători de părinți, neînțelegători, nestatornici întru așezământuri, fără dragoste, neîmpăcați, nemilostivi; care dreptatea lui Dumnezeu știind, cum că cei ce fac unele ca acestea vrednici de moarte sunt, nu numai fac acestea, ci încă și binevoiesc cu cei ce le fac. (Romani 1:28-32)

Însă Dumnezeu, nedorind ca fapăturile Lui să se chinuiască, le-a trimis proroci ca să le descopere voia Sa, calea slobozirii de păcat și, în cele din urmă, i-a dat lui Moise Legea, pe temeiul căreia omul să poată să deosebească binele de rău. Astfel, prin Lege omul înțelegea ce anume este păcat, de aceea omului mort duhovnicește i se părea că păcatul ar fi început să existe prin Lege. Desigur, Legea nu era păcătoasă, ci sfântă, vădind păcatul, dar tocmai de aceea omul o socotea păcătoasă. Totodată, ea nu avea puterea să-l slobozească pe om de moarte și de păcat.

Ce dar vom zice? Au doară Legea păcat este? Să nu fie. Ci păcatul nu l-am cunoscut [a fi păcat], fără numai prin Lege; că și pe poftă nu o aș fi știut, de n-ar fi zis Legea: să nu poștești. Ci pricină luând păcatul prin poruncă, a lucrat întru mine toată pofta. Că fără de Lege, păcatul era mort. Și eu trăiam fără de Lege oarecând, iar venind porunca, păcatul a înviat. Iar eu am murit și mi s-a aflat mie porunca, care era spre viață, a fi spre moarte. Că păcatul, luând pricină prin poruncă, m-a amăgit, și prin aceea m-a omorât. Drept aceea, Legea sfântă este, și porunca sfântă și dreaptă și bună. Deci oare ce era bun mie mi s-a făcut moarte? Să nu fie. Ci păcatul, ca să se arate păcat, prin ce era bun mi-a lucrat mie moarte; ca să se facă peste măsură de păcătos păcatul prin poruncă. Căci știm că Legea duhovnicească este, iar eu sunt

trupesc, vândut sub păcat. Că ceea ce lucrez, nu știu, că nu fac ce voiesc eu; ci ce urăsc, aceea lucrez. Iar de fac aceasta, care nu voiesc, laud Legea că este bună. Iar acum nu eu fac aceea, ci păcatul care locuiește întru mine. Pentru că știu că nu locuiește întru mine, adică în trupul meu, ce este bun; că a voi se află la mine, iar a face binele nu aflu. Că nu fac binele care voiesc, ci răul care nu-l voiesc, acela fac. Iar de fac aceasta care nu voiesc eu, iată nu fac eu aceasta, ci păcatul care locuiește întru mine. (Romani 7:7-20)

În Vechiul Testament, omul își conștientiza starea de păcat cu ajutorul Legii, simțind că se îndepărtase de Lumina lui Dumnezeu, totuși nu se putea slobozi de legea păcatului care se găsea în firea lui și se îngemăna cu moartea. Aceasta o mărturisește minunat Apostolul Pavel:

Ticălos om sunt eu! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia? Mulțămesc lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru. Deci dar eu însumi, cu mintea mea, slujesc legii lui Dumnezeu; iar cu trupul, legii păcatului. (Romani 7:24-25)

Ceea ce nu avea putere să facă Legea – adică să-l slobozească pe om de moarte, de păcat și de diavol, de „trupul morții” – a făcut Hristos prin Întruparea Lui. Cuvântul lui Dumnezeu a luat firea omenească cu totul curată, dar totodată stricăcioasă și pătimitoare, ca să

pătinească și să biruiască în El moartea, pentru ca astfel să devină Noul Adam, care să-l ducă pe om în Rai.

Deci de vreme ce s-au făcut părtași pruncii trupului și sângelui, și Același asemenea S-a împărtășit acelorași, ca prin moarte să surpe pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul; și să izbăvească pe aceia care, cu frica morții, în toată viața erau supuși robiei. (Evrei 2:14-15)

Din acest pasaj reiese limpede strânsa legătură dintre diavol, moarte și robia patimilor. Diavolul are stăpânirea morții și prin moarte i-a robii pe oamenii stăpâniți de frica de moarte. Astfel, frica de moarte îl face pe om robul patimilor iubirii de sine, de avuție, de arginți, de slavă. Slobozirea de moarte, de diavol și de păcat s-a săvârșit prin Întruparea, Pătimirile, Crucea și Învierea lui Hristos. Dacă păcatul și moartea au intrat în lume prin întâiul Adam, slobozirea de ele s-a săvârșit prin Noul Adam, Hristos.

Pentru aceea, precum printr-un om a intrat păcatul în lume, și prin păcat, moartea; și așa la toți oamenii moartea a trecut, întru acela [Adam] prin care toți au păcătuit. Că până la Lege păcatul era în lume, dar păcat nu se socotea, nefiind Legea; ci a împărășit moartea de la Adam până la Moisi și peste cei ce n-au păcătuit după asemănarea greșelii lui Adam, care era chip al Celui viitor [Noul Adam]. (Romani 5:12-14)